

ROBERT C. CONARD*

Sohase találkoztam olyan magyarral, aki ne akart volna tanulni

Jól tudom, hogy minden nemzet fiai között vannak lusták és közömbösek, sőt még kisebb-nagyobb csirkefogók is, de nekem olyan szerencsém volt, hogy sohase találkoztam olyan magyarral, akire illene ilyesmi leírás. Számomra a magyarok „ein lerngieriges Volk”, egy tanulni vágyó nép. Először 1956 őszén, a magyar forradalom kitörése után találkoztam velük, Ausztriában, a traiskircheni menekülttáborban, s azóta a magyarokkal való minden találkozásom pozitív benyomásokkal járt.

Ötven évvel ezelőtt, alig egy évtizeddel a Holocaust után, sok emberben még mindig éltek ellenérzések mindennel szemben, ami német. Én azonban, a friss történelmi tapasztalatok ellenére is, németül akartam tanulni, s ezért elhatároztam, hogy a bécsi egyetemen folytatom tanulmányaimat. Épphogy elkezdődött az őszi szemeszter, s még azzal voltam elfoglalva, hogy kialakítsam egyetemi hallgató-életemet, amikor novemberben röplapok jelentek meg az egyetemen, amelyen önkénteseket kerestek a Magyarországról Ausztriába érkező menekültek megsegítésére. Ebben az időben még orosz katonák őrizték a Schwarzenberg téren a Vörös Hadsereg emlékművét, s Ausztria gondosan vigyázott frissen megszerzett, alkotmányban rögzített semlegességére. S mégis, Ausztria emberbaráti kötelességének érezte, hogy segítsen az elnyomás elől menekülőkn.

Csodálatot keltettek bennem azok a fotók, amelyek az osztrák újságokban jelentek meg gyereksorból alig kinőtt magyar fiatalokról, akik Molotov-koktélokkal támadták meg a szovjet tankokat, egyetemistákról és munkásokról, aki fegyveres katonai alakulatokkal szálltak szembe. Ebben az időben még keveset tudtam arról, hogy a Szezei-válság nemzetközi bonyodalmai hogyan függnek össze az osztrák határon túli eseményekkel, s arról sem igen volt fogalmam, hogyan kell értékelni az Amerika Hangja által világgá kürtölt ígéreteket, amelyek forradalomra biztatták a kelet-európaiakat, ígéreteket, amelyeket aztán nem váltottak be. Naiv amerikai fiatalemberként jelentkeztem önkéntesnek, nem politikai indítékból, hanem mert segíteni akartam azoknak, akik életüket kockáztatták a sajtósabadságért, a szabad választásokért, a független politikai pártokért, a demokratikus szocializmusért. Kívívta tiszteletemet és elnyerte együttérzésemet az a nemzet, mely bátran harcolt azért, hogy maga határozhassa meg, hogyan akar élni.

1956 egyik novemberi reggelén hajnali hat órakor csatlakoztam egy csoport önkénteshez, akik a bécsi egyetem melletti Votivkirche-nél gyülekeztek. Busszal vittek bennünket

---

* Robert C. Conard, a University of Dayton (Ohio, USA) nyugalmazott egyetemi tanára szerkesztőségünk felkérésére írta meg visszaemlékezéseit *I Never Met a Hungarian Who Didn't Want to Learn* címmel.

Alsó-Ausztrián át a Baden melletti Traiskirchenbe. A faluban egy elhagyott, omladozó, egykori kadétiskola volt kiszemelve arra, hogy fogadja a szerencsétlen menekülők áradatát. Az iskola nagy területen szétszórta épületekből állt: főépület („Hauptgebäude”), lovarda istállókkal („Reitschule” és „Ställe”), tornaterem („Turnhalle”), uszoda („Schwimmbad”), kollégium („Wohnheime”), ebédlő konyhával („Eßsaal” és „Küche”) és még néhány, különböző célú kisebb épület képezték a hatalmas komplexumot. Tanúskodtak az Osztrák-Magyar Monarchia elmúlt dicsőségéről, s szolgáltak egymást követően az osztrák, a náci-német és a szovjet csapatok szálláshelyéül. Amikor a Vörös Hadsereg 1955 őszén kivonult Ausztriából, lelakott, kifosztott épületeket hagyott itt maga után, amelyek ki voltak téve a nap, a szél, az eső további rongálásának. Nem volt sem villanyáram, sem fűtés, sem folyóvíz, sem egy ép ablaküveg a kadétiskola területén – lepusztultságában arra volt csak jó, hogy emlékeztessen az egykor hatalmas birodalomra.

Az önkéntesek csapata – osztrák és külföldi egyetemisták, munkások és munkásnők, egy kétgyermekes anya, egy vöröskeresztes karszalagot viselő grófnő - idealisták sajátos gyülekezete volt, akik olyan kalandra vállalkoztak, amelynek nem tudhatták a kimeneteletét. Treiskirchenbe érkezvén megdöbbenünk a lepusztult laktanya láttán. Szerencsére grófnőnk humorra lelket öntött belénk. Nevetnünk kellett, amikor mosolyogva kijelentette: „Azt hiszem, a 'Hauptgebäude'-vel kell kezdenünk.” De egészséges humorérzéke mellett szervező képessége is volt, sőt tudott bánni az emberekkel is. Tapintatos, demokratikus viselkedése összhangban állt kopott csuklyás kabátjával és viseletes tweed-szoknyájával. Utasításai számunkra csupa ésszerű javaslatnak tündek. Mindannyian éreztük, milyen nevetségesek vagyunk: néhány gyakorlatlan ember próbál egy grófnő vezetésével szembe nézni egy óriás feladattal.

Másnap reggel kicsit reményteljesebbé vált helyzetünk, mert buszokkal további önkéntesek, teherautókkal pedig tapasztalt munkások és a javításhoz szükséges anyagok is érkeztek. Az osztrák Vörös Kereszt karszalagos tagjai vették gondjukba a táborot. Villanyszerelőkkel és üvegezőkkel elkezdtük rendbe hozni a helyiségeket. Takarítottunk, festettünk, üvegeztünk, villanyt szereltünk. Mivel egyetlen épületben sem volt folyóvíz, egy tömlőt kapcsoltunk az országúti fő vezetékre. Még nem volt hideg, így a fűtés rendbe hozását későbbre halasztottuk. Amikor már minden helyiség tisztán, kifestve állt, utolsó simításként kaptak egy csupasz villanykörtét is a mennyezetről lelógó egyetlen foglalatba. Aztán bevittük a termekbe a tábori ágyakat, amelyeket azonnal elfoglaltak a menekültek. Az ellátást: szappant, fogkefét, edényeket, élelmiszert, ruhákat nemzetközi segélyszervezetek és bécsi boltok szállították. Minden adomány megtalálta helyét. A konyha is hamarosan üzemelni kezdett, az ebédlő kitararították, az egyik épületben gyűjtötték a kiosztandó ruha-adományokat („Kleiderausgabe”). Mivel a vízvezeték minden épületben javításra várt, egész ottlétem alatt gondot okozott, hogy kevés volt a WC, nem volt elégséges mosdóhely.

Mindazonáltal a lényeges dolgok lassan rendeződtek. Az ebédlőben rendszeres időközönként felszolgált étel igen bőséges volt: gulyás, „Auflauf” (felfújtak) valamint zsemle, túró és skandináv szardínia olyan nagy mennyiségben állt rendelkezésre, hogy minden étkezésre jutott belőlük. Minden személy kapott egy tábori ágyat, s ahogy egyre több szoba vált lakhatóvá, a családok is megteremthették a maguk privát szféráját, nem kellett többé vadidegenekkel megosztani lakóterüket. Az egyik épület sarkában egy vállalkozó szellemű

menekült borbélyüzletet nyitott. Egy bécsi sportszerkereskedés futball-labdákat ajándékozott a tábor lakóinak. Egy helyi gazdálkodó lenyírta a füvet az egykori „Exerzierplatz”-on, a katonai gyakorlótéren, ahol aztán focizni lehetett. Egy önkéntes, aki a Dél-Afrikai olimpiai futó csapat tagságára aspirált, futballmeccseket szervezett a menekülteknek, hogy mozoghassanak és levezethessék a hosszú, tétlen napok feszültségét.

A menekültek között sok nyughatatlan gyerek volt. Fegyelmetlen csapatokba verődve kószáltak a táborban, mintegy kipróbálva új szabadságuk határait. De voltak a táborban kötelességtudó tanárok is, akik rendet szerettek volna teremteni. Termeket kértek, ahol ezek a talajvesztett gyerekek folytathatnák a tanulást, hogy az iskola és a játék napi ritmusát újra kialakítsák. Bár sem tankönyv, sem másmilyen iskolai felszerelés nem állt rendelkezésre, az iskola megnyílt. A menekült orvosok és pszichológusok fogadóórákat tartottak, hogy a gyerekeknek és a felnőtteknek segítsenek a család és a barátok elvesztése okozta trauma feldolgozásában. Az új tantermekben gyorsan rendbe hozták a kályhákat, egy ideig csak itt volt fűtés a konyhán és az ebédlőn kívül. Így az iskola nem csak fegyelmet teremtett, de egy bizonyos kényelmet is biztosított a hidegebbre forduló időben.

Mire a tél beállt, már több mint háromezer menekült élt a táborban, megfelelő szálláshellyel és elégséges étellel ellátva, de kevés melegedési és tisztálkodási lehetőséggel. Értelmes tevékenységre se nyílt gyakran mód, amivel az időt kitölthették volna. December elején a Svéd Vöröskereszt vette át a tábor irányítását. Szürke egyenruhájukban inkább tűntek katonáknak, mint elesettek mentőangyalának, de hamarosan rendezettebbé és hatékonyabbá tették a tábor működését. Ezek a jól képzett svéd hivatalnokok rendelkeztek azzal, amivel az akkori Osztrák Vöröskereszt még nem: pénzzel és jó nemzetközi kapcsolatokkal. Érkezésük után a táborban dolgozó önkéntesek szerény juttatást kaptak. Más változás is történt: munkások további épületeket újíttak fel, újabb és több nemzetközi segítség érkezett. Különböző országok képviselői jelentek meg, hogy meghallgassák azokat a menekülteket, akik készek voltak hazájukba emigrálni.

Bár csak egy gyakorlatlan megfigyelő voltam, mégis feltűnt nekem, hogy milyen eltérések vannak a különböző országok bevándorlási hivatalaiknak működésében. A legfeltűnőbb különbséget az angolok és az amerikaiak módszerei mutatták. Az angolok csak azt akarták megtudni a menekültektől, hogy közülük ki akar Angliába menni. Amikor összeállt a megfelelő számú kontingens, az embereket buszokkal a repülőtérre vitték és elrepítették őket Nagy-Britanniába. Egyszerű, hatékony és egyenlő bánásmódot biztosító módszer volt. Az USA-hivatalnokok válogattak, aszerint, hogy a leendő bevándorlók mennyire mutatkoznak Amerika számára hasznosnak. Orvosok, ügyvédek, mérnökök, képzett szakmunkások, egyáltalán, minden diplomás, kedvező besorolást kapott.

Miután az Egyesült Államok bevándorlási hivatalának emberei befejezték a menekültek kikérdezését, a kérelmezőknek nem egyszer három hónapig is várniuk kellett, amíg beadványukat elbírálták. Az ebből adódó bizonytalan helyzetben a menekültek – mivel nem tudhatták, hogy vajon befogadja-e őket az Egyesült Államok – azt kezdték fontolgatni, hogy ne menjenek-e mégis máshová. Fel kellett készülniük a váratlan helyzetekre, és minden lehetőséget mérlegelniük kellett. Az Amerikába vágvakozók némelyikének támogatót is kellett találnia, valakit, aki jótáll azért, hogy az új bevándorló nem terheli meg a szociális ellátórendszert. Végül is, még ezzel az időtrabló eljárással együtt is, az óvatos Amerika fogadta be a legtöbb menekültet. Voltak más országok, amelyek még Angliánál is

egyszerűbb módszerrel dolgoztak. Az afrikai gyarmatok, a dél-amerikai országok néme-lyike minden elbeszélgetés nélkül is fogadtak be menekülteket. Számos európai ország, köztük a skandinávok, németek, osztrákok is nagyszámú menekültnek nyújtott menedéket minden feltétel nélkül.

A menekültek óhaja és szükséghelyzete: az emigrációs kényszer nyilvánvalóvá tett egy szorongató feladatot. Bárhová is kerüljenek a kérelmezők, az új élethez egy új nyelvet is meg kell tanulniuk. Így aztán hirtelen majd háromezer magyar akart angolul, németül, franciául, svédül, dánul, norvégül, spanyolul, hollandul, portugálul vagy olaszul tanulni. A lista nem teljes, mert arra emlékszem, hogy mi önkéntesek tizenhárom nyelv megtanulá-sára kezdtünk csoportokat szervezni.

Az igények kielégítésére a tábor svéd vezetője hozzájárult egy nyelviskola megszerve-zéséhez. Az iskola első vezetője egy olyan egyetemista lett, aki gyermekkorában, a világ-háború után maga is menekültként került el Észtországból. Traiskirchenbe önkéntesként már Dél-Afrikából érkezett. Azonban nem volt egészen egészséges. 1957 elején kiújult tü-dőbaja: alighogy beindította az iskolát, kénytelen volt feladni táborbeli munkáját, orvosi kezelésre szorult. A tábor vezetője ekkor engem kért föl arra, hogy vegyem át a nyelviskola igazgatását. A tábori nyelviskola megnyitása a legjobb pillanatban történt. Az önkéntesek ugyanis, bár tanult emberek voltak, kevés gyakorlati készséggel rendelkeztek, és így idővel egyre kevesebb és kevesebb értelmes feladat akadt számukra a táborban. Sokan közülük kezdtek feleslegesnek érezni magukat, s vagy haza készülődtek, vagy vissza az egyetemre. Lassan mindössze abból állt a táborban való hasznosíthatóságunk, hogy valamennyien valamennyire képzettek voltunk és beszéltünk egy olyan nyelven, amire a táborlakóknak szükségük lett volna.

Kezdetben az önkéntesek vonakodtak nyelvórákat adni. Ha az anyanyelvükről volt is szó, tanítási gyakorlatuk nem volt. Mégis, belátták a kényszerhelyzetet. Kezdetben nekünk sem volt tankönyvünk, sem egyéb taneszközünk – se papír, se íróeszköz, se kréta, se tábla. Hely azért volt, csak további termeket kellett még kitakarítani. Aztán a bécsi Berlitz-nyelviskolától kaptunk értékes tankönyveket. Néhány papír- és írószerkereskedés röviden ellátott bennünket tollal, papírral és krétával. A táblát úgy pótoltuk, hogy a helyiségek egyik falát feketére festettük. Ez bevált. Ami engem illet, nem akartam egy nyelviskola megszervezésének felelőségét magamra venni. Túl nagy feladatnak tűnt ez számomra. Ta-nítási gyakorlatom sem volt, magam is még csak tanultam németül, és addigi életemben soha nem kellett semmit sem megszervezni, nem hogy egy közel háromezer fős nyelv-iskolát. Próbáltam magam helyet mást keresni erre a feladatra. De hiába vonakodtam e tisztséget elvállalni, az önkéntesek megválasztottak főnökükké, egy feladatra, amelyről hamar kiderült, hogy sokkal többet követel tőlem, mint amire valaha is számítottam. Azonban mindazt a nehézséget, ami abból fakadt, hogy majdnem háromezer különböző korú, családi háttérű és előképzettségű embert kellett egy szerény felszereltségű iskolában tanítani, legyőzte az az egységes cél, hogy a menekültek nem akartak ott maradni, ahol voltak, hogy el akartak kerülni valahová máshová.

Az iskola gazdasági működtetése egyszerű volt: én közöltem a tábor vezetőjével a nyelvtanítást vállalók létszámát, ő meg ezt megszorozta a fejenként járó díjazással. Min-den pénteken megkaptam schillingben a fizetésekre szánt összeget, a tanárok aláírták az elismervényt, ezeket visszajuttattam a táborvezetőnek, aki ellenőrizte a végösszeget. Egy-

szerű eljárás volt, sohasem adódtak problémák. Nem volt minden tanított nyelvhez nyelvkönyv, de angol könyv elegendő volt, s a legtöbb csoport ezt a nyelvet tanulta. Ismeretlen adományozók idővel bőségesen ellátottak bennünket papírral. Az volt a benyomásunk, hogy nálunk kötött ki Bécsből minden papírlap, aminek legalább az egyik fele üres volt. Lett elég tollunk és krétánk is. A papír dobozokban állt minden tanterem bejáratánál, s ki-ki vehetett belőle amennyit akart. Mivel egy osztályra csak egy nyelvkönyv jutott, a tanárnak minden kifejezést fel kellett írnia a fektére festett falra, majd nedves ronggyal letörölni. Így aztán nem sokáig bírta a falfesték, de ha kellett, akár minden este újrafestettük. Másnap reggelre mindig megszáradt.

Azzal rögtön tisztában voltam, hogy a menekült tábor körülményei között nem lehet szabályos iskolát szervezni beiratkozással, osztályokkal, órarenddel, jelenléti ívvel, házi feladatokkal és osztályozással. Az egyetlen járható út az volt, hogy egyszerűen kijelöltünk egy bizonyos helyiséget egy bizonyos nyelv tanítása számára, és befogadtunk mindenkit, aki jönni akart, s hagytuk, hogy tanuljon, ahogy tud. A reggeltől estig tartó angol tanfolyamokhoz számos teremre és tanárra volt szükségünk. Gyakran még az ebédszünetet sem tartottuk be, hiszen úgyse ehetett mindenki azonos időben, ehhez túl kicsi volt az ebédlő. Hogy a többi tanfolyam hogyan zajlott, azt nem tudom; én szinte egész nap tanítottam, akárcsak a többi önkéntes. Mindenesetre soha senki nem fordult hozzám panaszszal. Általában egy tanár egy órát tartott (néha mégis kettőt vagy hármat, egyfolytában), majd valaki más vette át a helyét. Lényegtelennek tűnt, hogy az előző tanár hol kezdte el vagy hagyta abba az anyagot, mert minden, ami csak előfordult, megtanulásra volt érdemes. A menekültek közül sokan egész napjukat a tanterembe töltötték, amit csak étkezéssért hagytak el.

Egy szokásos nyelvtanuló csoportban annyian voltak, amennyien elfértek a kijelölt teremben. Székünk kevés volt, a többség a földön ült, néhányan az ablakpárkányokon. A csoportokban legkülönbözőbb korú és képzettségű ember volt együtt. Anyák jöttek karjukon gyermekükkel, orvosok ültek munkások, mérnökök juhászok mellett – az egyik juhász minden nap magával hozta puliját is. Jó néhány estén elszórakoztatott bennünket ez a juhász ügyes és engedelmes kutyájának produkcióival.

Az emberek kedvük és kényük szerint járálhattak ki-be tantermükbe, de többnyire egész nap tanultak. Ha egy szó, egy fordulat vagy egy mondat jelentése a többség számára nem volt világos, mindig akadt valaki, aki kitalálta és bekiabálta a megoldást, vagy megsúgta a szomszédjának, ami így halk morajlással futott végig a tanteremben. Gyakoroltuk a kiejtést, magyaráztuk a nyelvtant, kérdéseket és válaszokat fogalmaztunk meg. Követtük a Berlitz-tankönyvet, ha volt értelme, eltértünk tőle, ha annak láttuk értelmét. E neveléstudományi káosz mélyén mégis volt valamilyen sajátos rend, aminek eredményeképpen szüntelenül előbbre jutottunk. A gyerekek gyakran gyorsabban haladtak, mint a felnőttek, ha valaki hibázott, rendszerint kitört a nevetés. A tanárok is, a tanulók is megszegték az összes alapvetőnek tartott pedagógiai elvet. Ahogy egyik önkéntes társunk megfogalmazta: „Itt nincs se szabály, se módszer.” Az igazi tanár a motiváció volt: a tanulásban rejlett az új élet lehetősége.

Az egyik amerikai kérdező-biztostól megszereztem a menekülteknek felteendő kérdéseket, és nagy vonalakban azt is elmondta nekem, hogy a bevándorlási hivatal emberei milyen válaszokat szeretnének hallani. Ettől kezdve ezek a kérdések és a rájuk adandó

válaszok szabták meg az angol tanfolyamok felépítését és célját. Begyakoroltuk a kérdéseket és felkészítettük diákjainkat a helyes válasz megfogalmazására. Kezdetben én játszotam a kérdező-biztos és a válaszolót is, majd a menekültek vették át a szerepeket. Hamarosan megtanultuk variálni ezeket a kérdéseket és válaszokat, és rájöhettünk, hogy bizonyos egyszerű kérdéseket és állításokat a mindennapi élet számos helyzetében, sőt még filozófiai elmélkedésekben is fel lehet használni. A haladás napról napra szembetűnőbb lett: az angol lett a tábor nyelve. Mint a többi angol nyelvet oktató önkéntes, én is csak angolul beszéltem a menekültekkel. Nagy volt a valószínűsége annak, hogy a megszólított vagy valamelyik csoportomban tanult, vagy legalábbis látásból ismert. Egyre másra jutott el hozzám a jó hír, hogy az elbeszélgetések egyre jobb eredménnyel zárulnak. Egyre több menekült ment át az amerikai bevándorlási hivatal „vizsgáján”, lett képessé az Új Világban új életet kezdeni. Ha valaki megtudta, hogy mehet Amerikába, többnyire megkereste tanárát és megköszönte munkáját. Néhány hónap múlva már újabb nyelvtanuló csoportjaink alakultak.

Egy fiatal angol nő, aki ápolónőnek jelentkezett a táborba, angol óráját minden nap egy verssel fejezte be. A tanulók gyakran nem értették Shakespeare vagy William Blake versét, de a zenéjét igen, s azt is, hogy félreérthetetlenül klasszikus angol irodalmat hallanak. Ennek a zenének olyan volt a ritmusa, mint a La Manche csatorna hullámainak. Megkérdezte tőlem, tarthatna-e irodalom órát. Biztos voltam benne, hogy sokan ily módon még jobban meg fognak tanulni angolul. Egy kis csoport meg is alakult. A tanárnő egy állandóan magánál hordott verseskönyvből tanított. Felírt egy verset a fekete falra, a tanulók pedig lemásolták. Elmagyarázta a szavak jelentését, majd együtt felolvasták és kívülről megtanulták a verset. Ez lett az egyik legsikeresebb kísérletünk. Csoportunkban ezentúl kérdéseimre néha sajátosan archaikus ízű válaszokat kaptam...

A tanulás új életet vitt a táborba: gyerek, felnőtt egyaránt iskolába járt. A tábor egy ideális „pedagógia tartomány” képét mutatta: Goethe, Rousseau, Pestalozzi mosolygott ránk az égből. Eltűntek az osztálykülönbségek, mindenki együtt tanult, mindenki mindenkinek segített, ahogy tudott. Nem lepett meg, hogy egyre több ember hagyta el a tábort, mert elfogadták a kivándorlási kérelmét.

Sokszor elgondolkoztam azon, vajon van-e még valaki rajtam kívül, akiben Traiskirchen pozitív kísérletként él. Egy szerény sikerű szocialista kísérletként, ahol azoknak, akiknek többjük volt másoknál, nem túl sokkal volt többjük, és akiknek kevesebbjük volt, nem volt sokkal kevesebbjük; ahol mindenki szükségletei szerint részesült mindenből és képességei szerint járult hozzá mindenhez. A menekülttábor számomra döntő élmény volt: emiatt választottam a tanári pályát. A táborban megtanultam, hogy az emberi szellem kiteljesül a tanulásban, és a tanulás segít átvészelni a nehéz időket. Azt is megtanultam, hogy az igazságosság azon alapszik, hogy a keveset jól osszuk el, nem pedig azon, hogy rosszul a sokat. Sok menekülttől tanultam sok mindent, de a legtöbbet a juhásztól és kutyájától. Tudom, hogy nem jutottak el Amerikába, mert egyikük sem kapott elég pontot az amerikai hasznosság skálán. Ma már tudom, hogy az én életemben nagyobb szerepet játszottak a magyar menekültek, mint én az övékében. És remélem: ötven év múltán sem késő kifejeznem irántuk érzett hálámat.

(Fordította: BERNÁTH CSILLA)